

KERIGMATIČKO TUMAČENJE VAŽNIJIH TEKSTOVA APOKALIPSE

(Glava VI.—XII.)

Dr Maksimilijan Lah

SUMMARIUM: Continuatur hoc (tertio) articulo kerygmatica explanatio libri Apocalypscos, et quidem a capite sexto usque ad duodecesimum inclusive. Sententiae exegetarum-diligenter selectae-praeprimis inserviunt verbi divini praedicatoribus ceterisque animarum pastoribus necnon omnibus qui quaestiones et problemata eschatologica Novi Testamenti kerygmatica methodo pertractatas saltem ex aliqua parte intelligere volunt. Per se patet, quod omnes sententiae hic prolatae tantum valorem hypotheticum habent et quisvis lector pro suo libitu aliter sentire potest. Tamen non dedecet hic sequi regulam auream: omne elatum tot viget quot argumenta pro eo stant. Vide etiam articulos in Bogoslovska Smotra, ann. 1964, num. 2.

Nekoliko uvodnih misli

1.) **Svijet**, kosmos, je kod Ivana kao i kod Pavla važan teološki pojam. Svijet je zapravo skup svega što postoji izvan Boga, dakle sve stvoreno. No mnogo puta znači svijet i ljude ukoliko su se odvratili od Boga. Gdjekada ima svijet i neko posebno značenje: Bogu neprijateljsku moć. »Voda svijeta« je davao prema 1 Iv 5,19; i sav svijet leži u đavolskoj vlasti, cf 1 Iv 4,4. U svijetu vlada požuda tijela, požuda očiju i oholost života 1 Iv 2,16. Svijet nije zao jer je materijalan, nego jer se odvratio od Boga. To je zapravo više etički odnosno historijski »dualizam« kod Ivana. Ipak je svijet predmet Božje ljubavi, pa će Bog šalje svoga Sina na svijet.

2.) U 2 Petr 3 govori se o »**propasti svijeta u ognju**«, ili bolje reći o preobrazbi svijeta ognjem. U kasnijem židovstvu nalazimo također jasno izraženu misao o propasti svijeta u ognju iako to biva dosta rijetko. Filon² govori o promjeni svijeta ognjem i zna za svjetske katastrofe koje će se dogoditi »vodom i ognjem«, ali otklanja stoički nauk o uništenju svijeta ognjem. Josip Flavije³ kaže da je Adam preorekao propast svijeta stvari »ognjem i vodom«. Osobito jasno govore o preobrazbi svijeta ognjem sibilinske knjige, treća i peta.⁴

Rabinska teologija nije u toj stvari jednodušna: neki kažu u vezi sa Gen 9,11 da potopa više neće biti, ali će zato doći »vatreni potop« na zemlju. Neki rabini otklanjaju tu misao.

O uništenju svijeta ognjem Krist izričito ne govori iako jasno kaže da prokletnike čeka vječni oganj. Pavao kaže u 2 Sol 1,8 da će Krist doći suditi svijetu »u ognju«, cf 1 Kor 3,13. O uništenju svijeta ognjem jasno govori Hermin Pastir u četvrtom viđenju⁵ i Justin u svojoj prvoj i drugoj apologiji,⁶ zatim Petrova Apokalipsa,⁷ Tacijan,⁸ Atenagora,⁹ Teofil Antiohijski,¹⁰ Irenej¹¹ i dr.

1. Cf **Regensburger Bibel (Das Neue Testament)**, sv. IV. str. 141; sv. VIII. str. 254 i 259 sl. Izdanje iz g. 1953 (Pustet-Regensburg) kao i ostale komentare Apokalipse u gl. 13, 17, 20.

2. U djelu »**Quod mundus sit incorruptibilis**« 21, 27 (ed. COHN-WENDLAND).

3. U **Antiquitates judaeae** I, 23 (ed. CLEMENTZ)

4. III, 71—74. 81—87; IV, 160 sl. 172—182; V, 156—159; ed. KAUTZSCH, D. **Apokryphen u. Pseudepigraphen**, Tübingen 1921.

5. ED. HENNECKE, 1904.

6. ED. MIGNE, **Patrol.** gr. 6.

7. ED. HENNECKE, 1904

8. **Oratio ad Graecos** 25, 6 (u MIGNE, **Patrol. graeca** VI, 803 spp)

9. U **Supplicatio** etc. (ed. UBALDI, Torino, 1920)

10. **Ad Autolicum II**, 38 (ed. MIGNE, **Patrol. graeca** VI, 1023—1168).

11. **Adv. haereses** IV, 4, 3; 20, 11; V, 29, 2. (ed. MIGNE, **Patrol. graeca** VII).

Židovi često govore o »ognju posljednjega suda,« a rjeđe o ognju kojim bi imao biti uništen svijet.

O uništenju svijeta ognjem mnogo govori i grčko-rimska mitologija i filozofija. Tako Heraklit kaže da je oganj pratvar svijeta i da će se svijet ponovno vratiti u oganj odnosno preobraziti. Jednako govori i Empedoklo. Platon¹² doduše zna za katastrofu potopa, ali ne iznosi misao o uništenju svijeta ognjem. Stoici tvrde da svijet ide ususret uništenju ognjem (ekpyrosis). Nakon toga uništenja poprimit će svijet »novi oblik«. Tako Ciceron¹³ i Seneka.¹⁴ Pitagorovci, Ovidije¹⁵ i dr. govore o potopu iza kojega dolazi uništenje svijeta ognjem.

Zaratustra također zna za uništenje svijeta ognjem, jer govori o posljednjoj kušnji ljudi koja će se izvršiti »u ognju«.

Očekivanje propasti svijeta u ognju nije ograničeno samo na grčko-rimski i perzijski prostor. Za ovo znadu i Indijci koji tvrde da će propast svijeta biti izvršena najprije ognjem a zatim potopom. I Germani govore o propasti svijeta u ognju.

Odatle se jasno vidi da je nauk o propasti odnosno o preobrazbi svijeta ognjem jamačno jedan od sastavnih dijelova praobjave i da se vjerno sačuvao u bibliji SZ i NZ pa donekle i u raznim mitološkim predajama.

3.) Već prorok Ezekijel u gl. 38 govori o nekom strahovitom knezu koga naziva Gog. Danijel u gl. 7 i 8 također govori o »Antikritu« koga gleda u viziji poput »malenoga roga.« Taj rog grdi Boga, tlači Božji narod i istrebljuje štovanje Boga; to je Antioh IV Epifan (176—164 pr. Kr.). No taj rog ne znači samo sirskeg kralja nego se odnosi i na svršetak svijeta te prikazuje Antikrista kojemu je pomenuti kralj samo preteča odnosno tip.

Biblija NZ prikazuje Antikrista kao zavodnika koji će vjernike zavoditi na otpad. Sam Krist u svom eshatološkom govoru kaže da će se pojaviti »lažni kristi« i »lažni proroci« koji će nastojati da zavedu vjernike lažnim čudesima, Mt 24,24, Mk 13,22. O lažnim učiteljima, osobito u doba prije sudnjeg dana govori se na više mjesta: Dap 20,29 1 Tim 4,1—3; 2 Tim 3,9; 2 Petr 3,3; Jud 18 itd. Apostol Pavao govori o »čovjeku grijeha«, o protivniku koji se diže nad sve što se zove Bog ili se štuje kao božanstvo. To je »bezakonik« koji će se đavolskom snagom izdizati nad Boga i zahtijevati za sebe božanske časti. Iznosit će lažni nauk i rado će ga slušati oni koji budu odbacili evanđelje a povjerovali zabludi. Sam Krist će prigodom svoga dolaska uništiti Antikrista, 2 Sol 2,3—11.

I sv. Ivan zna za Antikrista i upravo ga tako naziva u svojoj prvoj i drugoj poslanici. Ta grčka riječ znači Kristova protivnika. Ivan naziva i lažne učitelje »antikristima«, 2 Iv 7; cf 1 Iv 4,3 itd. U Apokalipsi prikazan je Antikrist i njegovo kraljevstvo u slici »skakavaca«, »vojske konjanika«, »zvijeri iz mora i zemlje«, »lažnog proroka«, »žene bludnice na skrletnoj zvijeri«, »Babilona« itd.

12. U *Timaios* 22 C — E (ed. BURNET, Oxford 1899 sl.).

13. *De natura deorum* II, 118 (u *Bibliotheca Teubneriana* g. 1902 sl.)

14. *Ad Marciam de consolatione*, 26 (ed. HERMES 1905); *Quaestiones naturales*, III, 13 (ed. Gereke 1907)

15. *Metamorphoses* I, 253—261 (ed. MAGNUS 1914)

Kršćanski pisci prikazuju Antikrista kao zavodnika koji čini čudesa progoni vjernike. O tome govori već Didahe (16, 4)¹⁶ i Petrova Apokalipsa.¹⁷ Justin¹⁸ govori o Antikristu kao o čovjeku bezakonja, ali već od vremena Ireneja¹⁹ i Tertulijana²⁰ ustalila se u crkvenoj predaji riječ »Antikrist«.

Tumačenje tekstova

I. APOKALIPTIČKI JAHAČI

U 6,1—17 imamo tri vizije: petu, šestu i sedmu. U petoj viziji gledamo četiri apokaliptička jahača (6,1—8). Šesta i sedma vizija prikazuje nam peti i šesti pečat (6,9—11 i 6,12—17).

Viziju četiri jahača iznosi Ivan ovako: kad je Jaganjac otvorio prvi od sedam pečata, prvo od četiri bića progovori gromornim glasom: dođi! Tada se pojavi konj bijelac i onaj što je sjedio na njemu imao je luk. Dao mu se vijenac i izašao je kao pobjednik da pobijedi.

Kad je Jaganjac otvorio drugi pečat, drugo biće reče Ivanu: dođi! I izađe konj riđan a onome što je sjedio na njemu bilo je dopušteno da uzme mir sa zemlje i da ljudi zakolju jedan drugoga i dade mu se veliki mač.

Jaganjac otvori treći pečat i treće biće reče: dođi! pojavi se konj vranac i onaj što je sjedio na njemu imao je vagu u ruci. Glas usred četiri bića progovori: mjerica pšenice za dinar, tri mjerice ječma za dinar, a ulju i vinu ne naškodi!

Kad Jaganjac otvori četvrti pečat, začuje Ivan glas četvrtoga bića gdje mu reče: dođi! I evo konj lisac: onome što je sjedio na njemu bijaše ime smrt a pratilo ga je podzemlje. Dana mu bi vlast nad četvrtim dijelom zemlje da ubija mačem i glađu i kugom i zemaljskim zvijerima.

U 6,1—8 nalazimo glasovitu četvoricu apokaliptičkih jahača.²¹ Oni sačinjavaju jedinstvenu cjelinu. U noćnim vizijama proroka Zaharije (1,8; 6,1) nalazimo donekle njihov uzor, ali neke dublje veze tu nema.²²

Četvorica jahača donose silne nevolje stanovnicima zemlje. To su vjerojatno počeci nevolja o kojima govori Krist u svom eshatološkom govoru, Mk 13,7; Lk 21,10: Rat, glad i kuga. To su zapravo zla koja se javljaju u većoj ili manjoj mjeri u svim teškim vremenima. Ovdje se dakako pod slikom četvorice jahača prikazuje njihov apokaliptički oblik.

Prvi jahač, prema mnogim tumačima, znači rat. On nosi luk što je kod istočnjaka obilježje rata no ujedno i kraljevske vlasti. Jahaču se daje i vije-

16. cf HENNECKE 1904.

17. cf HENNECKE 1904.

18. U *Dialogus c. Judaeo Tryphone* 32, 3 sl. (ed. MIGNE, *Patrol. graeca* 6)

19. *Adv. haereses* I, 13, 1; III, 6, 5 i td.

20. *Scorpiace* 12 i td. (ed. MIGNE *Patrol. lat.* I i II)

21. U gl. 5. slavilo se vječno Božje gospodstvo. Ali najprije će zemljom prohujati zla koja znače prelaz u Božje kraljevstvo, cf Izai 13; Jer 15, 21—24; Joel 2, a vidi i Mt 24. Tu se nalazi čitava apokaliptička tradicija koja je dobrim dijelom objavljena u proroštvima SZ i osobito istaknuta od Krista u NZ.

22. »Konji s neba« spominju se i u 2 Mak 10 29, 3 25. Boja konja odgovara karakteru pojedinog jahača. Neki su kušali protumačiti te jahače sa četiri strane svijeta u smislu strane babilonske mitologije. Međutim, slične slike u SZ dokazuju da isti Duh Sveti nadahnjuje pisce u oba zavjeta. Dokazano je da se pečati sa knjige koja ima oblik smotka, mogu pojedinačno skidati bez povrede ostalih pečata. Skidanje pečata u Apokalipsi znači da je nadošlo vrijeme ispunjenja.

nac, tj. obećaje mu se pobjeda. Pobjednički smisao ima također i bijela boja njegova konja. Poznato je da su, na pr. rimski vojskovođe nakon pobjede triumfalno ulazili u Rim na bijelim konjima. Možda ova vizija ima i suvremeno-povijesnu pozadinu: pobjeda Parćana (koji su nosili lukove i čiji su kraljevi išli u boj na bijelim konjima) pod kraljem Vologezom god. 62. posl. Kr. stvorila je mišljenje da će Rim konačno biti uništen od vojne sile Istoka.

Ima tumača koji drže da prvi konjanik proleptički predstavlja Krista koji u 19,11 također dolazi na bijelom konju. Mnogi stariji tumači kažu da prvi konjanik simbolizira pobjedničko širenje evanđelja počevši od Kristova uskrsnuća pa do vremena sastava Ivanove apokalipse, cf Mk 13,10. Svakako je malo vjerojatno mišljenje da bi prvi konjanik predstavljao Krista. Drugom mišljenju, simboličkom prikazu širenja evanđelja, ne bi se moglo ozbiljno prigovoriti.²³

Drugi konjanik jamačno predstavlja građanski rat. Nakon velikih ratova, odnosno — prema drugima — nakon slavodobitnog širenja evanđelja, nastaju bune i prevrati što dovodi do borbe sviju proti svima. Ljudi se međusobno ubijaju, i zato konjanik sjedi na konju rđanu, dakle, crvenom poput krvi i prima mač, cf Mt 10,34.

Treća jahač donosi lošu žetvu a kao njezinu posljedicu — skupoću i glad. Kruh je vazda bio glavna hrana maloga čovjeka, a sada je uslijed slabe žetve vanredno poskupio. Vaga u ruci konjanika znači veliku oskudicu i skupoću živežnih namirnica, lev 26,26; ezeq 4,16. Za jednostavnu prehranu trebao je radnik mjericu pšenice. Pošto je dnevna zarada radnika bila jedan dinar znači da je sva zarada radnika otišla na prehranu. U normalnim vremenima plaćalo se jedan dinar za dvanaest mjerica pšenice, a za dvanaest mjerica ječma pola dinara. Inače je poznato da se u staro doba često javljala skupoća i glad, cf Đap 11,28. I u najstarije doba znalo je doći do racioniranja žita i utvrđivanja maksimalnih cijena.

Teže je razumjeti zašto se konjaniku daje nalog da ne d'ra u ulje i vino. Možda se hoće reći da masline i vinova loza treba da dobro urode da nevolja ne bude prevelika. U r 8 govori se o nevoljama nad »četvrtim dijelom« zemlje. Možda se, nadalje, slikovito iznosi istina da i u nerodnim godinama bogatiji ljudi razmjerno dobro žive. Neki tumači pomišljaju i na ovo: prema antiknim astrološkim kalendarima godina u kojoj vlada zvijezde vage obično ima lošu žetvu pšenice a obilje vina i ulja.²⁴

Četvrti konjanik javlja se na konju blijede boje poput lješine. Taj konjanik je smrt i njegov je plijen carstvo mrtvih. Zato ide za njim podzemlje, hades, koji ga prati da preuzme mrtve. Smrt i podzemlje vazda se personificiraju u Apokalipsi, osobito u 20,13. Smrt ubija četvrtinu zemaljskih stanovnika mačem, glađu, divljim zvijerima i kugom, dakle na veoma različne načine.²⁵

23. Cf Mt 24, 14. »Kruna« je simbol pobjede evanđelja, a »luk« znači njegovo brzo širenje. Neki tumači misle da su ti sporedni elementi čisti literarni ukras. Poziv »dodi« upravljen je vjerojatno konjaniku a ne Ivanu.

24. Stariji tumači kažu da će neka više sila sačuvati ulje i vino za vjernike koji se tim stvarima služe u sakralne svrhe. Međutim, liturgijska upotreba ulja i vina nije jedino kršćanski običaj. Sigurno je da ovo Ivanovo viđenje ne pada u g. 70., kada je rimski car Tito u židovskom ratu za opsade Jeruzalema isprva štedio vinograde i maslinike.

25. Četvrtom konjaniku prepušta se »četvrti dio« svijeta za uništenje, tj. zlo je još nepotpuno, tek u početnom stadiju, cf Ezeq 14, 15—22. Vidi i Bog. Smotra, g. 1964. br. 1. str 47 (»podzemlje«).

Jednako stradava Jeruzalem u Ezek 14,21. Pošasti su redovita posljedica gladi, a u opustošenim zemljama vazda su prevladavale divlje zvijeri.

Četiri jahača nisu anđeli koji kažnjavaju nego su alegorijske personifikacije apokaliptičkih nevolja. Te su nevolje preteče sudnjega dana i obuhvataju svu zemlju. Apokaliptički jahači slikovito prikazuju stanje svijeta na početku sudnjega dana, ali samo ukoliko to stanje služi Božjem kraljevstvu. Događaji prikazani u »7 pečata« razvijaju se u vremenu tako da bar neki od njih mogu nastati istovremeno. Iz Apokalipse se ne može razabrati trajanje radnje prikazane pojedinih pečatom.²⁶

II. PETI PEČAT

U 6,9—11 nalazi se vizija petoga pečata: Janje otvara peti pečat i Ivan gleda pod Oltarom duše Božjih mučenika koji su jakim glasom vikali: Gospodine sveti i istiniti, zašto ne osvećuješ naše krvi na stanovnicima zemlje? Tada im budu dane bijele haljine i bude im rečeno da se strpe još malo vreme dok se napuni broj ostalih mučenika koji treba da budu jednako ubijeni kao i oni.

Ovi kršćanski mučenici što se ovdje spominju vjerojatno su mučenici Neronova doba, i simbolički predstavljaju mučenike svih vremena do sudnjega dana. Kadioni oltar nalazimo u bibliji SZ, cf 2 Mojs 25, 9,40; 4 Mojs 8,4. Spominje se u apk sedam puta. Mučeničke duše nalaze se na podnožju oltara jer su mučenici prinijeli Bogu svoj život kao žrtvu, cf Fil 2,17; 2 Tim 4,6. Za nagradu oni već sada borave u Božjoj blizini. I rabini su učili da se pravedničke duše nalaze u neposrednoj Božjoj blizini.²⁷ Neki misle da se duše mučenika nalaze na podnožju oltara i zato jer se krv žrtvovanih životinja izlivala na podnožje oltara. Osim toga, prema starozavjetnom shvaćanju, krv je nosilac života odnosno duše. Mučenici zazivaju Božju osvetu zbog nevino prolivene krvi. Njihov vapaj ne valja shvatiti kao neku sebičnu čežnju za osvetom, nego je time, na istočnjački način, izražena čežnja za Kristovim dolaskom na sudnji dan. Mučenici žele samo to da zavlada na zemlji Božja pravda. I sam Krist je obećao vjernicima konačno oslobođenje od njihovih neprijatelja. Lk 18,7; Rim 12,19. Potom se mučenicima najprije daje bijelo odijelo tj. dar vječnog života u znak njihova duhovnog preobražaja i blaženstva, cf 3,4; 7,15. Bijelo odijelo znači, dakle, nagradu za njihovu vjernost do smrti, i ujedno pruža jamstvo da će pravedni Božji sud jednom doći. Dakako da prije toga treba da se napuni broj njihovih drugara mučenika. U apokaliptičkoj literaturi često nalazimo tu misao da se prije svršetka svijeta mora napuniti broj Božjih odabranika. Tako u 4 ezdr 4,35 govore pravednici u svojim sobama: dokle ćemo još ovdje ostati? Kada će konačno nastupiti »žetva« našega života? Njima se odgovara: kada se napuni broj vama jednakih. U 6,9—11 ništa se ne kaže o broju mučenika, i zato je suvišno pitati da li je moglo biti toliko mučenika u doba Apokalipse koliko ih se u viziji pretpostavlja. Mnogi stariji i noviji tumači misle da je na temelju ove vizije nastao običaj da se u oltar odnosno ispod ol-

26. Prva 4 pečata sačinjavaju jednu cjelinu već zato što se prigodom njihova otvaranja javljaju alegorijski likovi, čega nema kod ostala tri pečata. Osim toga, prva četiri pečata su u nekom posebnom odnosu sa četiri bića, jer kad se god otvara koji pečat, jedno od bića kaže »dodi«.

27. Cf WIKENHAUSER o. c. str. 56

tara stavljaju moći svetaca i da se vjernim mrtvima želi »pokoj vječni«. Ujedno se vidi da preminuli pravednici imaju neke veze sa ovim svijetom. Mučenici nemaju krunâ poput starješina. Tumači kažu da je to zato što njihovo blaženstvo još nije potpuno.

III. ŠESTI PEČAT

U 6,12—17 nalazi se vizija šestog pečata: Jaganjac otvara šesti pečat i Ivan gleda ovo: zemlja se vrlo zatrese, sunce postaje crno kao vreća od kostrijeti, a mjesec postaje krvav. Nebeske zvijezde padaju na zemlju poput nezrelih plodova smokve koju vjetar ljulja. Nebo se izmiče poput smotka knjige, a sve gore i otoci pomiču se sa svojih mjesta. Zemaljski kraljevi, velikaši i vojvode, bogataši i silnici, robovi i slobodnjaci skrivaju se po špiljama i gorskim pećinama govoreći: padnite na nas i sakrijte nas od lica onoga što sjedi na prijestolju i od srdžbe Jaganjca, jer je došao »veliki dan njihove srdžbe« i tko se može održati?

Otvaranjem šestoga pečata nastaje silan potres zemlje i neba tako da ljudi misle da je nadošao sudnji dan. I Krist u svom govoru o svršetku svijeta govori o kozmičkim katastrofama koje znače uvod u dolazak Sina čovječjega na oblacima, Mk 13,24 i td. Nebeske pojave spominju također i proroci SZ, na pr. Izai 13,9; 50,3; 34,4; 40,22; Joel 3,4; cf Apk 16,20. I apokaliptička literatura govori o kozmičkim katastrofama kao predznacima sudnjeg dana. Tako na pr. »Sibilinske knjige«²⁸ i »Mojsijevo uzašašće«.²⁹ U r 15—17 prikazuje Ivan učinak prirodnih katastrofa na ljude: svi počinju očajavati, bježati u gore i skrivati se po pećinama da izbjegnu srdžbi vječnog suca, cf izai 2,21; ozej 10,8

Što je zapravo viđenje šestog pečata? Odgovor je dvojak: ili je to čudesni zahvat Božje svemogućnosti u tok prirodnih zbivanja, i to neposredno prije sudnjega dana; ili će se Gospodin poslužiti kakvom nepredviđenom kozmičkom katastrofom da uništi odnosno preobrazi sadašnji svijet, cf 2 Petr 3,1—13. Ovo potonje mišljenje zastupaju mnogi tumači Sv. Pisma. I poganski su narodi mislili da će svijet propasti u kozmičkoj katastrofi. Kasnožidovska teologija također govori o tome da će zemlja na svršetku svijeta izgorjeti.³⁰ Jednako govori i Josip Flavije.³¹

28. III, 80—92; cf WIKENHAUSER o. c. str. 58 v. 14—16.

29. 10, 4—6; cf WIKENHAUSER o. c. str. 58 v. 14—16.

30. Cf *Sibilinska proroštva* 4, 172—182; 5, 155—161, 206—213, 274 sl. 512—531; cf KAUTZSCH, o. c. str 177—217.

31. *Antiquitates judaicae* 1, 2, 3. Astronomija govori o »KOZMIČKOJ PRAŠINI« koja se sastoji bilo od malih meteora u zemljinoj atmosferi bilo od sitne materije u svemiru. Ova prašina često upliva na kretanje nebeskih tjelesa. Obično potamni zvijezda pred kojom se nalazi. »Kozmički oblak« je golemo količina kozmičke prašine. Može se vidjeti i na fotografijama. Tako je na pr. kozmički oblak u zvijezdu Labuda udaljen od nas 1500 godina svjetlosti, a dugačak je 500 godina svjetlosti (god. svjetlosti = 90 bilijuna kilometara. Bilijun ovdje = milijun milijuna). Meteor i su mala nebeska tjelesa koja lutaju svemirom. Dođu li blizu zemlje, prolaze atmosferom u velikoj visini. Veći meteor i tzv. »bolidi« mogu se i po danu vidjeti. Brži su od zvijezdanih krijesnica te se u visini od 30—50 km u stanovitom času raspadaju u »meteorite« ili »meteorolite« te padaju na zemlju. Pritom se čuje jak prasak. Ovakav golemi meteorit od milijun tona težine, vjerojatno je pao na zemlju u Arizoni. Meteor i se kreću u hiperbolama, dolaze dakle iz ogromne daljine. Komet i se gibaju po Keplerovim zakonima oko sunca kao i plani. Jedan dio elipse koja je blizu sunca zahvaća i zemljinu ekliptiku tj. ravninu u kojoj se giba zemlja oko sunca. Tako zemlja gdjekada prolazi kroz rep kometa. Od 1000 kometa koji su dosad primijećeni, samo se polovini njih točnije znade put. Ima kometa sa eliptičkom

U 7,1—17 nalazimo poseban prikaz Božjega kraljevstva na početku druge polovine posljednje svjetske sedmice. Tu opažamo dvije vizije: u 7,1—8 govori se o vjernicima spašenim iz židovstva, a u 7,9—17 o vjernicima spašenima iz poganstva. Ovako shvaćaju ove vizije velikom većinom stariji tumači. Novije egzegete radije tumače ovako: »144.000 zapečaćenih« ne predstavlja judeo-kršćansku zajednicu nego sav Božji narod na zemlji, dok je »nepregledno mnoštvo« odabranika u 7,9—17 spašeni Božji narod u nebeskom blaženstvu. Ujedno se tvrdi da ova vizija ima proleptički karakter kao i ona u 15,2—4.³²

IV. ODABRANICI IZ 12 PLEMENA

U viziji 7,1—8 kaže Ivan: vidio sam četiri anđela gdje stoje na »četiri ugla« zemlje i drže »četiri vjetra« da ne bi duvali na zemlji ni na moru ni na kakvom drvetu. Vidio sam i drugoga anđela gdje dolazi od sunčanog istoka. Imao je pečat Boga živoga i viknuo je četvorici anđela: ne škodite zemlji ni moru ni drveću dok ne zapečatimo sluge našega Boga na njihovim čelima. Tada sam čuo broj zapečaćenih: 144.000 od svih plemena sinova Izraelovih; od svakog plemena 12.000; tako od plemena Judina, Rubenova, Gadova, Aserova, Neftalijeva, Manasijeva, Simeonova, Levijeva, Izaharova, Zašulonova, Josipova, Benjaminova.

Pošto je šesti pečat donio potres čitave zemlje kao i zvjezdanog neba, značilo bi to zapravo — prema opisu Apokalipse — neki »uvod« u sudnji dan. Očekivali bismo da će odmah uslijediti otvaranje sedmoga pečata i time nastupiti sam sudnji dan. Međutim, u eshatološkom zbivanju nastupa izvjesna stanka. Prije otvaranja posljednjega pečata gleda Ivan dvije vizije koje prikazuju sudbinu Crkve u daljnjem razvoju apokaliptičkih događaja. Obje su, dakle, vizije uvod u otvaranje sedmoga pečata. Vizija u 7,1—8 zbiva se na zemlji, a ona u 7,9—17 na nebu. U prvoj viziji gleda apostol kako se Božja zajednica na zemlji zapečaćuje po jednom anđelu i time stavlja pod moćnu Božju zaštitu za vrijeme apokaliptičkih nevolja. Dakako da ovo pečačenje ne znači da kršćani posljednjega vremena neće trebati ništa trpjeti; pače, oni se moraju pripremiti i na mučeničku smrt. Zato Ivan — prema modernim tuma-

---

putanjem i slabim repom; vrijeme njihove ophodnje iznosi 3—10 godina. Znade se za oko 50 takvih kometa. Drugi imaju dugu ophodnju od 10—10.000 godina. Od ovih je najpoznatiji Hallyjev komet sa ophodnjom od kojih 77 godina. Primijećen je već 20 puta a rep mu je jak. 19. svibnja 1910 došao je u blizinu zemlje i njegov se povratak očekuje g. 1986. Ima, nadalje, kometa sa parabolničnom ophodnjom koja je možda eliptička, ali je elipsa strahovito velika. Ovi se kometi javljaju jedamput. Neki astronomi drže da ipak svi kometi pripadaju našem sunčanom sustavu. Napokon ima kometa sa hiperboličnom ophodnjom. To su kometi sa bivšom eliptičkom stazom ali su uslijed djelovanja velikih planeta, na pr. Jupitera i drugih, izbačeni iz sunčanog sustava. Oko 25 kometa približi se svake godine suncu na udaljenost manju od Jupiterove. Od njih se otkrije tek jedna četvrtina. Svih kometa možda ima oko 10.000, i sastoje se od vrlo sitnih meteornih čestica. Kometi su veoma laki, obično nekoliko desetaka tisuća metričkih centi. Gustoća im je mala: 1/100.000 zraka. Glava kometa može biti velika poput Marsa ili zemlje, a gdjekada i sunca. Zvijezde stajačice dobro se vide kroz glavu kometa. Njihov rep vazda je okrenut od sunca. Spektar kometa pokazuje da u njemu ima ugljičnih spojeva, osobito ugljičnog oksida, cijana i dr. Cijan je spoj ugljika i dušika. To je bezbojan i otrovan plin koji gori plavim plamenom i miriše po gorkom bademu. Možda bi se na osnovu tih fizikalno-astronomskih podataka mogle konkretizirati neke pojedinosti u vizijama Apokalipse. To bi bila dakako čista hipoteza, jer se nikako ne može predvidjeti kako i kada će se zbiti posljednji događaji svijeta. Osim toga, prirodne znanosti neprestano napreduju pa se ne može ni približno znati kakva će se fizikalno-astronomska shvatanja u budućnosti pojaviti.

32. Cf WIKENHAUSER o. c. str. 58 r 12—14.

ćima — gleda u drugoj viziji divnu nagradu Božjih odabranika koji su ustrajali u dobru do kraja, a to su svi pravednici, osobito oni iz doba Antikrista (7,9—17).

U prvoj viziji dolazi do izražaja staro istočnjačko shvaćanje da je zemlja četverouglasta ploha, cf 20,8. Po židovskom shvaćanju dobri vjetrovi dolaze od »četiri strane« svijeta, a škodljivi od »četiri ugla« zemlje, 1 Henoh 76, cf Jer 49,36. U Apk 14,18 jedan anđeo ima vlast nad ognjem, a u 16,5 nad vodama. Ovdje vidimo četiri anđela kako vladaju nad četiri vjetra i drže ih na uzdi da ne prođu zemljom i morem i ne opustoše ih. Drugi anđeo im zapovijeda da drže vjetrove tako dugo dok ne budu »Božjim pečatom« zapečaćeni na svojim čelima Božje sluge odnosno Božji odabranici. Božji pečat nosi na sebi Božje ime, cf 14,1. Anđeo drži u ruci pečat, po svoj prilici prsten kako ga nose istočni vladari. Pečaćenjem postaje predmet ili osoba vlasništvo onoga čiji je pečat. Antiteza Božjem pečatu je žig što ga primaju zvjerinu poklonici na čelu i na desnoj ruci. Uzor za pečaćenje Božjih slugu nalazimo u ezek 9,1 gdje anđeli po Božjoj zapovijedi treba da sačuvaju pravedne. Ovima jedan anđeo stavlja na čelo hebrejsko slovo »tau«. Dakako da unatoč pečatu Božji odabranici i dalje podnose nevolje pa i mučeničku smrt, 6,11; 13,15; 17,6; 20,4. Pečaćenje ne štiti kršćane ni od otpada, cf mk 13,13. Pečaćenje znači samo to da Bog pomaže svoje vjerne svuda i u svemu gdje nedostaju ljudske snage. Božji pečat čuva odabranike od onih kazna koje će zadesiti samo zle, cf 9,4; 16,2. 5. 9. U samoj viziji ništa se ne kaže da li su anđeli doista razvezali vjetrove nakon pečaćenja. Možemo, dakle, uzeti da se »držanje« vjetrova spomenulo samo zato kako bi se istakla stanka koja je nastupila u razvoju eshatoloških događaja.

Samo pečaćenje Ivan ne vidi nego čuje broj zapečaćenih. Taj broj mu kaže možda sam anđeo koji nosi pečat. U viziji se kaže da zapečaćeni potječu iz svih izraelskih plemena, iz svakoga plemena 12.000. Broj je posve simbolički: 12x12x1000. Broj pokazuje da je zajednica potpuna, upravo po Božjoj volji (12x12), i da je vrlo velika (1000). Redosljed plemena nije običajan: Judino pleme stoji na prvom mjestu, jamačno zato jer je Mesija, Krist Gospodin potekao iz Judina plemena, 5,5. Mjesto Danova plemena stoji Manasijevo pleme, možda zato što je Danovo pleme davno izumrlo, a Židovi su ga smatrali otpadničkim plemenom. Božje odabranje tih plemena razabire se iz imena »Izrael«, a ne »Židov« ili »Jakov«. Danovo pleme ne spominje se niti u 1 kron 4,8. Postoji predaja da će Antikrist doći iz Danova plemena, cf Jer 8,16. Kako noviji tumači drže da vizija 7,1—8 ne predstavlja judeokršćansku zajednicu nego sav Božji narod na zemlji, tako oni ni u 14,1—5 ne nalaze ništa što bi upućivalo na judeokršćane. Stariji tumači, nasuprot tome, poistovjetuju 144.000 iz 14,1—5 sa ovima u 7,1—8: ovdje se naime iznosi njihovo »pečaćenje« tj. odabiranje i stavljanje pod Božju zaštitu, a u 14,1—5 iznosi se njihova pobjednička pjesma i hodanje za faganjem. Noviji tumači tvrde da se u 7,1—8 Božji odabranici nazivaju »Izraelom« zato jer se u njima ispuniše Božja obćanja, dana starom nevjernom Izraelu, cf Gal 6,16; 1 Petr 1,1; Jak 1,1. Duboko simboličko značenje ima činjenica da zapečaćeni dolaze iz svih plemena i da je svako pleme zastupano jednakim brojem. Mnogi su, naime, Židovi vjerovali da će se u mesijansko doba obnoviti puni broj izraelskih plemena, Izai 49,6; cf Crkv 8,10; 4 Ezdr 13,39; Apk Baruh 78,1. I sam Isus obećaje dvanaestorici apostola da će suditi »dvanaest plemena Izraelovih«, mt 19,28; a u apk 21,12

vidimo da se »novi Jeruzalem« sastoji od dvanaest plemena jer njegova »vrata« nose imena dvanaest plemena. U prcrkvi se dakako znalo da se »pravi Božji Izrael« sastoji od pokrštenih Židova i pogana.³³

V. NEPREGLEDNO MNOŠTVO ODABRANIKA

U 7,9—17 gleda Ivan mnoštvo odabranika: vidio sam veliko mnoštvo kojega nitko nije mogao izbrojiti, od svakoga naroda i plemena i puka i jezika: stajali su pred prijestoljem i pred Jaganjcem, obučeni u bijele haljine i palme u njihovim rukama. Vikali su jakim glasom: spasenje nam je došlo od našega Boga koji sjedi na prijestolju i Jaganjca. Svi su anđeli stajali oko prijestolja i starješina i četiri bića; oni su pali na svoja lica pred prijestoljem i poklonili se Bogu govoreći: neka je hvala i slava, čast i moć i jakost Bogu našem u vijekove vjekova amen. Tada me upita jedan od starješina: tko su ovi obučeni u bijele haljine i otkuda su došli? Rekoh mu: Gospodine, ti znaš. Reče mi: ovi su došli od velike nevolje i oprali svoje haljine u krvi Jaganjca. Zato su pred Božjim prijestoljem i služe Bogu u njegovu hramu dan i noć. Gospod će razapeti kod njih svoj šator, i više neće ogladnjeti ni ožednjeti niti će ih paliti sunce, a Jaganjac vodit će ih na izvore žive vode, i Bog će otrti suzu s njihovih očiju.

Nepregledno mnoštvo stoji pred Božjim prijestoljem. Ovi Božji odabranici obučeni su u bijele haljine jer pripadaju »nebeskom svijetu«, kažu noviji tumači. Palme u njihovim rukama dokazuju da su pobjednici nad bezbožnim snagama, cf 1 Mak 13,51. Oni pjevaju »pjesmu hvale« Bogu i Jaganjcu jer znadu da je njihovo spasenje djelo Boga i Jaganjca, cf Psal 3,9. Njihovu pjesmu hvale nastavlja anđeli oko Božjeg prijestolja, a zatim starješine i četiri bića, cf 5,11. Zahvalna pjesma Božjih odabranika jednaka je onoj što je pjevaju Jaganjcu anđeli u 5,12, ali ovdje je ona upravljena na Boga kao i svi ostali hvalospjevi. U njoj se hvali Bog radi svoje mudrosti i moći koja se tako divna očitovala u spasenju velikog mnoštva. Sličan je hvalospjev i u 1 Kron 29,10. U grčkom tekstu stoji »amen« na početku hvale kao njezino pojačanje i znači: da, doista, tako je itd.

Pitanje starješine ima samo tu svrhu da prikaže početak pouke o »nebrojenom mnoštvu«, cf Zah 4,2; Ezek 37,3. »Obučeni u bijele haljine« su pobjednici nad »velikom nevoljom« i došli su sada u vječno blaženstvo. Izraz »velika nevolja« potječe iz Dan 12,1; cf Mk 13,19. To je doba teškog progona Crkve neposredno prije sudnjega dana. Ta se nevolja u 13,7—10 pobliže opisuje. Svi Božji odabranici sretno su izašli iz te nevolje i došli u vječno blaženstvo. Oni zahvaljuju svoje spasenje krvi Jaganjca koja je prolivena za grijeha čitavoga svijeta. Tko sebi prisvoji i primijeni Kristove zasluge, postaje novi čovjek koji je oprao svoje odijelo u krvi Jaganjca i time sebe očistio, cf Gen 49,17. Većina tumača vidi u »nebrojenome mnoštvu« mučenike Antikristova doba. Tekst naim izrično kaže da to mnoštvo dolazi iz »velike nevolje« prije sudnjeg dana. To su očito pobjednici o kojima govore poslanice Apokalipse (gl 2—3). »Nebrojeno mnoštvo«, prema novijim tumačima, ne predstavlja dakle sve Božje odabranike odnosno sve koji su se spasili.³⁴ Stariji tumači misle protivno i gle-

33. Cf HADORN, o. c. str. 91—94

34. Tako WIKENHAUSER o. c. i dr.

daju u »velikom mnoštvu« sve spašene etnikokršćane počevši od vremena prarckve pa do sudnjega dana. Ako, dakle, uzmemo — prema novijim tumačima — da »nebrojeno mnoštvo« znači mučenike Antikristova doba, ipak to ne znači da će svi vjernici u doba Antikrista pretrpjeti mučeničku smrt cf 12,11. Krasan opis blaženstva onih koji su prebrodili veliku nevolju naslanja se uglavnom na Sv. Pismo SZ. Izai 49,10; Psal 23,2; Izai 25,8 itd. »Izvore žive vode« nalazimo u SZ i NZ te u apokrifima i u mandejskoj literaturi. Ti su »izvori« simboli besmrtnosti.

Bilo je tumača koji su odlomak u 7,9—17 smatrali etnikokršćanskim umetkom tako osobito protestantski tumači. To je, dakako, posve krivo kao što ni »odabranici Izraela« ne dokazuju židovski karakter Apokalipse. Svakako je činjenica da su Izraelci bili od Boga izabrani narod, a tek iza njih dolaze odabranici iz poganstva.³⁵

VI. SEDMI PEČAT

U 8,1—11,19 iznosi se daljnji razvoj nevolja na zemlji u drugoj polovini posljednje svjetske sedmice u viziji »sedam trublji«. Tu nalazimo zapravo sedam različitih vizija: u prvoj viziji iznosi se »sedmi pečat« i pokazuju anđeli sa sedam trublji (8,1—6); u drugoj viziji prikazuju se »prve četiri trublje« (8,7—13); u trećoj viziji pod slikom »pete trublje« prikazuje se Antikristov imperij u svom prvom razvoju, i to simbolički pod likom »skakavaca« koji ujedno označuju prvi apokaliptički »jao«. Drugi »jao« ide od 9,13—11,14. U njemu se nalazi ponajprije četvrta vizija koja pod likom »konjanika« prikazuje Antikristov imperij u svom drugom razvoju. Ova je vizija stvarno prvi dio »šeste trublje« (9,13—21). Drugi dio »šeste trublje« nalazimo u petoj viziji koja nam preko anđela s »knjižicom« iznosi sudbinu Božjih slugu (10,1—11). Treći dio »šeste trublje« i ujedno svršetak drugoga »jao« nalazi se u šestoj viziji koja nam iznosi sudbinu »dvojice Božjih svjedoka«. Početak trećega »jao« nalazimo u sedmoj viziji koja nam ujedno prikazuje »sedmu trublju« (11,15—19). Inače stvarno treći »jao« ide od 11,15—20,15.³⁶

U prvoj, dakle, viziji nalazimo ponajprije »sedmi pečat«: kad Jaganjac otvori sedmi pečat, nastade tišina na nebu oko pola sata (8,1). Otvaranje »sedmoga pečata« ne donosi očekivani sudnji dan nego novi niz od »sedam nevolja« koje nastaju trubljenjem »sedam trublji« i stvarno znače pojačanje prvog niza nevolja što smo ga gledali u otvaranju »pečata«. Iz »sedmog pečata« razvija se, dakle, neki novi niz nevolja. Ali prije toga nastaje na nebu »šutnja od pola sata«. Mnogi tumači drže da je time simbolički prikazano beskrajno počitanje nebeskih stanovnika pred Bogom. Kroz to vrijeme nema hvalospjeva ni zahvalnih pjesama na nebu nego se prinose Bogu molitve svetaca na zemlji 8,4.

VII. ANDELI SA 7 TRUBLJI

U 8,2—6 gleda Ivan anđele sa trubljava: vidio sam sedam anđela što stoje pred Bogom i dade im se sedam trublji. Neki drugi anđeo dođe i stade pred altarom sa zlatnom kadionicom. Bijaše mu dano mnogo tamjana da ga stavi na

35. Cf ROHR, o. c. ARNDT o. c.

36. Cf Bogoslovska Smotra g. 1964. br. 1. str. 45—47.

zlatni žrtvenik pred Božjim prijestoljem zajedno s molitvama svetaca. Podiže se dim iz kadionice i zajedno sa molitvama svetaca uzade pred Boga. Tada anđeo uze kadionicu, napuni je vatrom sa oltara i baci je na zemlju. U taj čas nastade tutanj i gromovi, sijevanje munja i potres. Sedam anđela sa trubljama pripraviše se da zatrube.

U ovoj viziji gledamo kako se prinose molitve svetaca Bogu. Ovi »sveci« su vjernici na zemlji koji su po primljenom Božjem »pečatu« zadobili upravo nebesku snagu da izdrže nevolje koje ih čekaju. Oni šalju svoje vruće molbe Bogu. Zato pristupa anđeo sa kadionicom nebeskom oltaru što stoji u blizini Božjeg prijestolja, stavlja mnogo tamjana na žeravicu oltara da molitve svetaca postanu dragocjene u Božjim očima. Sada se dižu sa oltara molitve svetaca prema Božjem prijestolju kao miomirisna žrtva i Gospod ih milostivo prima. Vizijom se, dakle, hoće reći da su molitve vjernika doprle do Boga i da su uslišane. Tada anđeo napunja kadionicu ognjem sa oltara i baca je na zemlju. Tako i u Ezek 10,2 uzima anđeo ražareni ugljen sa kerubovih kola i baca ga na grad Jeruzalem u znak njegova razorenja ognjem. U ovoj viziji nastaje oluja i potres kao predznak strašnih događaja. Bacanje vatre na zemlju je neki odgovor na molitve svetaca i simbolički prikazuje provalu srdžbe božanskoga sunca. Molitva svetaca sadržavala je, prema tome, molbu da Božji sud zahvati bezbožni ljudski rod. Takva molitva nije, dakako, protiv Pavlove nauke u Rim 12,19, jer se oblik i veličina kazne posve prepušta Bogu, cf 6,9—11.

Kod otvaranja »sedmog pečata« gleda Ivan još jednu sliku: sedam anđela koji stoje pred Bogom primaju sedam trubli. Time započinje drugi niz nevolja. Ovi su anđeli ustvari anđeoski knezovi koji se obično u Sv. Pismu nazivaju Arkandeli, Job 12,15 Lk 1,19. Izraz »koji stoje pred Bogom« označuje ih kao zbor veoma uzvišenih anđela koji stoje u naročitoj Božjoj službi. »Trublja« je već u bibliji SZ gdje kada vjesnik eshatoloških događaja, Izai 27,13; Joel 12,1; cf Psal Salom 11,1. I u novozavjetnoj bibliji spominje se trublja koja naviješta početak eshatološkog zbivanja, 1 Kor 15,52; 1 Sol 4,16; Mt 24,31.³⁷

Očito je, dakle, da »sedam trubli« iznose niz Božjih sudova koji svi zajedno daju sliku sudnjeg dana. U 7,1 spominje se Božji sud kao »bura« odnosno kao »vjetar«, a u 8,1 i dalje prikazuje se, osobito prema mišljenju starijih tumača, taj isti sud u nekim svojim pojedinostima. U 7,9—17 spominje Ivan »veliku nevolju« u kojoj mnogi vjernici nalaze svoju smrt. Tu nevolju sa nekim svojim detaljima ponovo iznosi Ivan u 8,1—10,11. Čini se, nadalje, da apokaliptičke nevolje fizički pogađaju sve ljude bez razlike. Ipak je njihov učinak različit: za pravednike znače one moralno usavršenje, a za nepravednike osvetničku kaznu.

VIII. PRVE ČETIRI TRUBLJE

U 8,7—13 nalazi se druga vizija i njezin su sadržaj »prve četiri trublje«: kada prvi anđeo zatrubi, nastade tuča i oganj, pomiješan sa krvlju i pade na zemlju: trećina zemlje izgorje i trećina drveća; izgori i sva zelena trava. Kad zatrubi drugi anđeo, kao velika gora zapaljena ognjem bačena bi u more; trećina mora postade krv, trećina stvorenja što živi u moru pogine i propade trećina lađi. Kad zatrubi treći anđeo, pade s neba velika zvijezda koja je gorjela

37. Cf WIKENHAUSER o. c. str. 64.

poput baklje. Pala je na trećinu rijeka i na vodene izvore. Zvijezdi je ime »pelin«, i trećina voda postala pelin i mnogi su ljudi pomrli od voda jer su postale gorke. Kad zatrubi četvrti anđeo, udarena bi trećina sunca, trećina mjeseca i trećina zvijezda tako da je pomrčala njihova trećina, a trećina dana i noći nije više svijetlila.

Kao što kod pečata i kasnije kod čaša, prve »četiri nevolje« tvore jednu cjelinu, tako i ovdje kod prvih četiriju trublji. Ove su trublje rastavljene od preostalih triju vizijom »orla« 8,13. Prve četiri nevolje pogađaju prirodu dok se ostale tri odnose na nekrštene ljude. Prve četiri nevolje su vanredne prirodne pojave pune strahota. Ipak su to Božji sudovi koji konačno pogađaju ljude: njima ponestaje hrane i vode, spopada ih strah i tjeskoba i napokon mnogi umiru. Vidimo, nadalje, da prvih »pet nevolja« imaju svoj uzor u egipatskim nevoljama. To je već opazio sv. Irenej. I Židovi su znali da će egipatske nevolje zadesiti posljednje bezbožno svjetsko carstvo. Osim toga, očito se opaža šematski karakter prvih četiriju nevolja. Redom, naime, bivaju pogođeni: kopno, more, slatke vode i zvijezde. Jednaka razdioba opaža se i kod prvih četiriju nevolja čaša. Nešto slična nalazimo i u apokrifnom »Uzašašću Mojsijevu« 10,2—6. Pritom je svakiput udarena samo »jedna trećina«,³⁸ tako bar većinom, cf Ezek 5,1. Prema tome, »četiri nevolje trublji« ne znače vrhunac Božjih kazna nego su tek prvi vjesnici toga. Peta i šesta trublja donose mnoge žešće kazne i većma se približuju svršetku. Vrhunac Božje srdžbe i kazne predstavlja »sedam čaša« 16,1 itd.

Nevolja »prve trublje« odgovara sedmoj egipatskoj nevolji. Prema Eks 9,24 pustio je Bog strašnu »tuču sa ognjem«, tj. sa munjom i gromovima na ljude i stoku i na drveće. Izraz »oganj pomiješan krvlju« potječe iz Joel 2,30; Dap 2,19 i svakako je slikoviti prikaz neke još nepoznate stvarnosti.

Druga i treća nevolja imaju svoj uzor u prvoj egipatskoj. Prema Eks 7,20 udara Mojsije štapom po Nilu i voda se pretvara u »krv«; ribe ugibaju i ljudi ne mogu vodu piti, cf Psal 78,44. Golema vatrena tvar, nalik na goruće brdo, vjerojatno je zvijezda, cf 1 Henoh 18,13 gdje se kaže: vidjeh sedam zvijezda kao velika goruća brda. Neki tumači pomišljaju na provalu Vezuva g. 79. koja bi, eventualno, mogla poslužiti kao uzor za ovu viziju. Treća nevolja pogada rijeke i vodene izvore. Zvijezda pada s neba, raspada se u sitne dijelove koji padaju u vodu dajući joj gorak okus. Voda postaje neuporabiva i mnogi ljudi uslijed toga umiru. Zato je zvijezdi dano simboličko ime »pelin«. Pelin je u starini bio oznaka za sve što je gorko i odvratno. Čak se pelin smatrao i otrovnim, ali ovdje se govori samo o njegovom gorkom okusu. U Jer 9,14 čitamo: hranim ih pelinom i napajam otrovnom vodom. Četvrta nevolja nadovezuje se na devetu egipatsku koja se sastojala u trodnevnoj gustoj tami, Ex 10,21. »Biti udaren« je izraz što ga nalazimo i kod rabina za zamračenje zvijezda. Sunce, mjesec i zvijezde gube, slikovito govoreći, »trećinu« svoje snage kao i »trećinu« trajanja svog svijetla.

Događaji prvih četiriju trublji podsjećaju nas, nadalje, na evanđeoski prikaz sudnjeg dana u Lk 21,25. Neki moderni tumači misle da je ovaj prikaz bio tradicijom ustaljen pa je mogao poslužiti kao uzor apokaliptičkom prikazu Ivanovu.

38. To se dakako ne smije shvatiti u aritmetičkom smislu nego slikovito za znatan broj ljudi.

Ako se pitamo što bi konkretno mogle značiti slike u pojedinim trubljam, onda bismo se mogli poslužiti onim što astronomija uči o kozmičkoj prašini, meteorima itd. Dakako da ovo tumačenje ima posve hipotetsku vrijednost, i mnogi, naročito noviji tumači, gledaju u svim apokaliptičkim prikazima nevolja samo slike odnosno simbole konkretnih događaja. Vjerojatno će vjernicima apokaliptičkog doba biti njihovo razumijevanje nešto lakše nego nama. Vjerojatno se neka nama nepoznata i daleka stvarnost iznosi u Apokalipsi na pjesničko-slikoviti način, kao što i u starozavjetnih proroka nalazimo mnoštvo hiperboličkih izričaja, pjesničkih ukrasa itd. kojima oni prikazuju izvjesnu stvarnost. Ne smije se zaboraviti da je čitava Apokalipsa ustvari samo religiozni prikaz sudnjega dana, i da je prelaz sadašnjega svijeta u vječnost vjerska istina koja se kao takva može spoznati i prihvatiti samo vjerom, vrhunskim Božjim darom. Profana znanost govori o »svršetku svijeta« samo u fizikalno-astronomskom smislu riječi.³⁹

Konkretno bi dakle trublje mogle značiti ovo: prema prvoj trublji, zemlja zahvaća kozmički oblak i nastaju novi vulkani koji donose smrt mnogim ljudima, a osobito veliku štetu izazivaju u biljnom carstvu. Prema drugoj trublji, oblak pun užarenih plinova približava se morima i oceanima, odnosno, ogroman meteor pada u more. Tom zgodom otvaraju se mnogi podmorski vulkani i prouzrokuju velika razaranja u svjetskim inoimarićama i smrt velikog broja riba i ljudi. Uslijed spuštanja oblaka, odnosno pada meteora u more kao i uslijed djelatnosti podmorskih vulkana more poprima neku crvenu boju. Sa trećom trubljom nastupa zlo u slatkim, kontinentalnim vodama. Neke otrovne pare kao gust ogroman oblak spuštaju se na zemlju, po njoj se razilaze, spajaju se s vodama i donekle ih truju. Vode postaju u većoj ili manjoj mjeri opasne po ljudski život. Taj se oblak simbolički naziva »pelin« što znači da djeluje smrtonosno. Pošto se u tekstu kaže da je »velika zvijezda« poput goruće baklje pala na zemlju odnosno na trećinu rijeka itd., shvaćaju mnogi tumači i treću trublju kao golemi meteor koji svojim padom na zemlju prouzrokuje pomenuta zla. Četvrtom trubljom javlja se zlo u svemiru: nebo se prekriva kozmičkim oblacima i vidljivost postaje znatno manja. U tekstu se simbolički kaže: »za jednu trećinu«.

IX. VIZIJA ORLA. PETA TRUBLJA

U 8,13 nalazi se vizija »orla«: vidio sam jednog orla gdje leti posred neba i čuo sam gdje više jakim glasom: jao, jao, jao onima što stanuju na zemlji zbog ostalih glasova trublji trojice anđela koji će tek trubiti.

Tri posljednje trublje donose znatno veće nevolje od prijašnjih. Ove nevolje neposredno pogađaju ljude, ali ne sve nego samo nevjerni svijet. Izraz »stanovnici zemlje« redovito znači u Apokalipsi poganski svijet, 3,10; 6,10; 8,13; 11,10; 13,8—14; 14,6 17,8. Tako je npr. »skakavcima« izrično zabranjeno da muče zapečaćene 9,4, a i »vojska konjanika« očito ima vlast samo nad nevjernima 9,20. Nevolje pete i šeste trublje očito imaju demonski karakter. »Orao« koji naviješta trostruki »jao« leti u zenitu neba da ga čuje sav svijet. Inače orao nije u starini vjesnik nevolja kao na pr. sova nego je jednostavno Božji glasnik. Možda je taj »orao« nebesko biće, dakle, anđeo u slici orla koji po Božjoj za-

39. Vidi bilješku br 31.

povijedi naviješta svijetu razna zla. I doista, neki kodeksi čitaju anđeo mjesto orao. Neki tumači ipak smatraju ovdje orla glasnikom nevolje kao u 5 Mojs 28,49; Ozej 8,1. I apokrifne Apokalipse imaju istu misao, cf Baruh 2,77; 19—22. Napokon, neki smatraju ovoga orla personifikacijom jednoga od »glasova« Apokalipse.

Treća vizija prikazuje nam »petu trublju« (9, 1—12). Njezin je sadržaj vojska »skakavaca« koja ujedno predstavlja prvi jao odnosno Antikristov imperij u svom prvom razvoju. U tekstu se, između ostaloga, kaže: kad zatrubi peti anđeo, vidio sam zvijezdu kako pada s neba na zemlju i prima ključ od studenca bezdana. Kad otvori bezdan, uzade dim kao iz velike peći tako da je potamnilo sunce i zrak. Iz dima izadoše skakavci kojima bi dana vlast kao što je imaju zemaljski škorpion. Rečeno im bi da ne škode travi ni kakvom zelenilu ni drveću, nego samo ljudima koji nemaju Božjega pečata na svojim čelima. Dade im se da ih ne ubijaju nego samo muče pet mjeseci. To mučenje bijaše poput mučenja škorpiona kad ubode čovjeka. U one dane tražit će ljudi smrt ali je neće naći, željet će umrijeti ali će smrt bježati od njih.

Skakavci su bili poput konja spremni za boj: na glavama su imali kao zlatne krune, a njihova su lica bila poput čovječjih. Kosa im je bila kao ženska kosa, a zubi poput lavljih. Njihovi su oklopi bili gvozdeni, a šum njihovih krila kao štropot kola kada konji trče u boj. Na repovima imali su žalce kao škorpion, i u tim repovima bila je njihova snaga da muče ljude pet mjeseci. Kao svoga kralja imali su anđela ponora kojemu je hebrejsko ime Abaddon, a grčko Apolion.⁴⁰ Jedno zlo prođe, evo idu još dva zla za njim.

Nevolja pete trublje nalazi svoj uzor u osmoj egipatskoj nevolji. Prema Ex 10,14 nadolaze silna jata skakavaca u Egipat i proždiru sve povrće i plodove što su preostali od tuče. Međutim, u ovoj viziji ne radi se o prirodnim skakavcima koji se često javljaju na istoku, cf Joel 1,3 nego o demonskim bićima koja — po mišljenju nekih tumača — imaju u izvjesnom smislu »oblik« skakavaca i sa strahovitom snagom preplavljaju zemlju da muče ljude pet mjeseci. Ta bića dolaze iz »bezdana« odnosno »ponora«, dakle, mjesta gdje borave nečisti dusi. Samo mjesto leži duboko ispod površine zemlje i do njega vodi »rov« poput zdenca, cf Iv 4,11. Mjesto je puno ognja i redovno zatvoreno. »Zvijezda« koja ga otvara je prema 20,1—3 anđeo. Po mišljenju starijih tumača, ova zvijezda što »pada s neba« bit će jamačno zli anđeo koji po Božjem dopuštenju započinje svoju djelatnost. Vjerojatno, sam Lucifer otvara bezdan ili pakao sjedište zlih duhova, cf 20,3; Lk 8,31. Noviji tumači drže da je ta »zvijezda« anđeo poslan s neba od Boga da izvrši jednu od Božjih kazna nad nevjernim čovječanstvom. I demone upotrebljava Bog kao sredstvo da izvrši svoju kaznu. Kad je anđeo otvorio bezdan, podigao se silan dim koji je zamračio atmosferu. Sa dimom izadoše goleme množine »skakavaca« iz bezdana i razmiljiše se po zemlji. Ovi skakavci imaju kao jedinu zadaću da muče ljude, i to one koji nemaju Božjeg pečata na svojim čelima. Oni, nadalje, ne škode sa svojim gubicama nego sa repovima koji su provideni žalcima kao što ih imaju škorpion. Ne smiju ubijati ljude nego ih samo mučiti pet mjeseci. To je okrugli broj i označuje izvjesno kraće vrijeme, a ujedno prikazuje i trajanje života običnog skakavca. Prorok Joel govori o dva zla: o skakavcima i o vojsci. Ovdje su oba zla spojena u jedno, tj. skakavci su ujedno i vojska iz bezdana. Neka arapska poslovice kaže o skakavcima: skakavac je glavom konj,

40. Vidi Bogoslovska Smotra g. 1964, br. 1. str. 47, toč. 2. (»Bezdan«)

grudima lav, nogama deva, tijelom zmija, a ticala su mu kao ženska kosa. Na ovu nas poslovicu podsjeća opis skakavaca kako ga ovdje nalazimo. No osim toga, Ivan pripisuje demonskim skakavcima i takva svojstva koja nemaju prirodni skakavci: »zlatne krune« su na njihovim glavama u znak pobjede; »ljudska lica« dokazuju njihovu razumnu narav, a »duga kosa« veliku podivljalost. »Željezni oklop« pokazuje njihovo ratničko raspoloženje, a njihova »krila« prouzrokuju šum i prasak kao kada konji vuku ratnička kola u borbi. Njihovo mučenje, kaže Ivan, bilo je kao ubod škorpiona. Taj je ubod, doduše, vrlo bolan, ali rijetko opasan, Deut 8,15; Ezek 2,6; Crkv 26,10. Ljudi će uslijed toga uboda trpjeti nepodnosive muke, ali uzalud čeznuti za smrću. Vanjski izgled skakavaca i njihova neodoljiva navala ima svoj uzor u Joel 1,6; 2, 4. Nasuprot pravim skakavcima, Prič 30,27 imaju ovi skakavci »kralja« nad sobom, i to anđela tj. vladara bezdana odakle su i došli. Izraz »anđeo bezdana« nalazimo u Apokalipsi samo ovdje. Hebrejsko ime Abadon znači uništenje, propast, a u Sv. Pismu SZ znači podzemlje, Job 26, 6; Psal 88,12. Grčka riječ »Apollyon« znači uništavatelj, upropastitelj.

Što, dakle, konkretno znače apokaliptički skakavci? Prema nekim tumačima, oni su simbolički prikaz raznih veneričkih bolesti. Drugi, oslanjajući se na proroka Joela, kažu da su skakavci ogromne »vojske demonskog podrijetla« i pod demonskim vodstvom. Ove vojske koje ujedno — prema tim tumačima — znače prvi razvoj odnosno početak Antikristova imperija, bit će prava pokora za nevjerne stanovnike zemlje. Skrajna mekoputnost spojena s okrutnošću i teškim nepravdama prouzročit će doskora rasulo tih vojski što će opet dovesti do novog razvoja Antikristova kraljevstva. Neke crte tih skakavaca veoma je teško konkretno shvatiti, pa ih neki tumači radije smatraju običnim pjesničkim ukrasom. Mnogi moderni tumači misle da »skakavci« pete trublje nisu ništa drugo nego slikoviti simbol osobito teških tjelesnih i duševnih muka koje će zadesiti nevjerno čovječanstvo, a koje će biti većinom prouzročene demonskom djelatnošću.⁴¹

X. «VOJSKA KONJANIKA»

U 9,13—21 nalazi se vizija prvog dijela šeste trublje, kao početak drugoga »jao« koji ide od 9,13—11,14. Sadržaj ove vizije je »vojska konjanika« koja prikazuje Antikristov imperij u svom drugom razvoju. U tekstu se kaže: kad zatrubi šesti anđeo, začuo sam jedan glas od četiri roga zlatnoga oltara što stoji pred Bogom. Glas je govorio šestom anđelu: odveži četiri anđela koji su svezani kod velike rijeke Eufrata. I četiri anđela budu odvezana (jamačno sa svojim konjanicima) koji su bili pripravljeni za sat i dan i mjesec i godinu da ubiju trećinu ljudi. Broj konjanika u vojsci čuo je Ivan: 20.000x10.000 Konjanici su imali ognjene, plavetne i sumporne oklope. Glave konja bile su poput lavljih glava, a iz njihovih gubica izlazio je oganj i sumpor i dim. Od ovih triju nevolja, naime, od ovoga ognja, dima i sumpora, poginula je trećina ljudi. Snaga konja bijaše u njihovim gubicama i repovima koji su bili poput zmija i imali su glave kojima su činili zla. Preostali ljudi koji nisu bili ubijeni ovim nevoljama, nisu se pokajali za svoja zlodjela nego su se i dalje klanjali đavlima i raznim idolima koji ne mogu ni gledati ni čuti ni hodati. Nisu se pokajali za svoja ubistva i čaranja i bludnost i krađe.

41. Vidi opširnije u komentarima HADORNA, ZAHNA, ARNDTA, ROHRA, ALLOA i dr.

»Šesta trublja« znači još veću nevolju negoli peta: sada bude ubijena »trećina« ljudi. Nevolja ne nastaje uslijed samog trubljenja nego neki »glas od ol-tara« traži da se anđelu s trubljom dade nalog da pokrene izvršioce ove Božje kazne. Jamačno se time hoće reći da je ova nevolja plod molitve Božjih odabra-nika na zemlji 8,3. Četiri anđela što stoje pripravnici na rijeci Eufratu imaju zada-tak da izvrše Božju kaznu. Oni raspolažu u tu svrhu silnom i dobro naoruža-nom »vojskom konjanika«. Anđeli su »vezani«, tj. ne mogu upotrebljavati svoju moć po svojoj volji nego moraju čekati na Božji nalog. Njihovo »razrješivanje« znači da započinje njihova slobodna djelatnost. Ova nevolja nema svoj uzor u egipatskim kao prijašnje. Možda bi se mogla donekle povezati sa desetom egipatskom nevoljom u kojoj su bili poubijani svi egipatski prvorođenci. Ali ondje je vršilac kazne anđeo a ne vojska, Ex 12,23. Ovaj motiv da naime vojska po Božjoj zapovijedi provaljuje u neku zemlju, nalazi se u apokaliptičkoj tra-diciji, 1 Henoh 56,5 gdje se govori o tome da su anđeli potaknuli kraljeve Par-ćana i Međana da provale sa svojim vojskama u Palestinu i da je opustoše. Ovaj vojni pohod opet nalazi svoj uzor u pohodu kralja Goga od Magoga u Ezek 38, cf Apk 20,8. Ivan upotrebljavajući ovdje taj motiv, znatno ga prerađuje, jer u njegovoj viziji su čete »konjanika« demonska bića koja se razilaze po čita-vom svijetu i bore protiv nevjernog čovječanstva. Polazna točka četvorice an-đela i njihovih »konjanika« je rijeka Eufkrat. Ovo ime stoji možda posve simbo-lički kao i Babilon u 17,5, i Sodoma i Egipat u 11,8. Zanimljivo je da su nekoć ratnički konjanici Parćana dolazili s onu stranu Eufrata i bili strah i trepet Rimljanima, cf 6,2. Konjanička vojska u ovoj viziji broji »dvjesta milijuna«. Bo-ja njihovih oklopa (vatreno-crvena, tamno,plava i sumporno-žuta) odgovara va-tri, dimu i sumporu što izlazi iz konjskih gubica. »Sumpor« ih karakterizira kao demonska bića koja dolaze iz bezdana, 14,0; 19,20; 21,8. U »Herminu pa-stiru« javlja se golema morska neman kao slika buduće nevolje. Iz gubice ne-mani izlaze vatreni skakavci. Predodžba o konjima što rigaju vatru poznata je u beleuzizmu, i razne legende govore o zmajevima sa »otrovnim dahom«. U Job 40,11 kaže se za nilskog konja da »baki izlaze iz njegovog ždrijela i para iz njegovih nozdriva poput pare iz kotla što vrije.« »Konji« imaju lavlje glave i zmijska repove koji svršavaju »glavama« s kojima štode ljudima, vjerojatno otrovnim ugrizom. Sav ovaj opis pokazuje da su »konjanici« demonska bića. Ivan ovdje prviput iznosi svrhu nevolje: nevjerni svijet treba da se obrati i ostavi svojih grijeha, cf Rim 1,23. Tu svrhu imaju zapravo sve apokaliptičke nevolje, ili još bolje, sve nevolje na svijetu, cf Amos 4,6—11; Apk 16,9. 11. 21.

Šesta trublja prikazuje dakle još strašnju navalu demona na poganski svijet negoli peta trublja. Pravi smisao ne da se sa potpunom sigurnošću usta-noviti. Neki misle da se i ovdje radi o nekoj pošasti sa znatnim mortalitetom koja bi bila demonskog podrijetla Drugi shvaćaju šestu trublju kao i petu u smislu golemih vojski. Veza između pete i šeste trublje bila bi ovakva: nakon rasula vojski pete trublje dolazi po Božjem dopuštenju do formiranja novih ogromnih vojski (simbolički »200 milijuna«) što tvori Antikristov imperij u svom drugom razvoju.⁴²

42. I avestijska literatura zna za demonske vojske koje navaljuju sa istoka. Repove slične zmijama tumačili su neki kao nemani zmijolikih nogu ili kao dvozive staroga svijeta. Vjerojatnije su repovi spomenuti samo u svrhu snažnijeg pjesničkog prikaza. Poznato je da su Parćani običavali podvezivati repove svojim konjima kad su išli u boj. U r 20 počinje prikaz grijeha u poganskom svijetu, cf 6 10. Sličnih misli nalazimo u SZ i NZ, 5 Mojs 4, 28; Psal 134, 15; Dan 5, 4; Rim 1, 23.

XI. ANĐEO S KNJIŽICOM

U 10, 1—11 nalazi se peta vizija anđela s knjižicom. Ova vizija predstavlja zapravo drugi dio šeste trublje i iznosi — po shvaćanju mnogih tumača — sudbinu Božjih slugu.⁴³

U tekstu se kaže: vidio sam drugoga jakog anđela gdje silazi s neba obućen u oblak i duga nad njegovim glavom: lice mu se sjalo poput sunca, a noge su bile poput ognjenih stupova. U ruci je držao otvorenu knjižicu. Desnu nogu stavio je na more a lijevu na zemlju i povikao vrlo jakim glasom poput lava; u taj čas zaoriše i glasovi sedam gromova. Htio sam odmah da pišem, ali glas s neba mi reče: Ovo što rekoše sedam gromova zapečati i ne piši! Tada anđeo podiže desnicu prema nebu i zakle se Bogom da vremena više neće biti, nego kada zatrubi sedmi anđeo, svršit će se Božja tajna kao što je Bog objavio po svojim slugama prorocima. Nebeski glas ponovno progovori: idi uzmi knjižicu iz ruke anđela! Kad je uzeh, reče mi: progutaj je; bit će gorka u tvojoj utrobi, ali u ustima bit će ti slatka kao med. I doista, kad progutah knjižicu, u ustima bijaše mi slatka kao med, ali potom nasto gorčina u mojoj utrobi. Tada mi reče: ponovno treba da prorokuješ svima narodima.

Vizija otvorene knjižice u 10,1—11 služi kao uvod u proroštvo o Jeruzalemu i dvojici svjedoka u gl 11. Ujedno se kaže da sa glasom sedme trublje dolazi Božji plan spasenja do punog ostvarenja. Ivan se nalazi na zemlji, dakle, na otoku Patmosu kao u 1,9. Zato jaki anđeo silazi s neba. To je vjerojatno Gabrijel (hebrejski gibbor = jak). U 8,3—5 vjerojatno nastupa arkandeo Michael. Anđelove su noge tako sjajne da se čine kao sjajni stupovi.⁴⁴ To nas podsjeća na sunčane zrake koje padaju jedne na more a druge na kopno. Motiv »sedam gromova« nalazimo donekle u psal 29 gdje se Božja slava očituje u »buri«. Tu se sedam puta kaže da je »zaorio Jahveov glas«. Što se tiče sadržaja gromova i zapovijedi da se taj sadržaj ne objavi, kažu neki tumači, da je taj sadržaj vjerojatno bio namijenjen samo Ivanu. Možda su, prema drugima, tim gromovima bile naviještene još strašnije nevolje negoli »pečatima« i »trubljanja«. Neki noviji tumači, osobito protestanti, drže da »sedam gromova« simboliziraju one Božje sudove koji se neće zbivati u vremenu jer će se ljudska povjesnica »skratiti«, što je, dakako, malo vjerojatno, cf Mt 24,22; Mk 13,20.⁴⁵

Scena u r 5 i 6 ima svoj uzor u dan 12,5—7. Ovdje se kaže da »vremena« tj. odgađanja više neće biti. Sa glasom sedme trublje ostvarit će se Božji plan. To nam, uostalom, dokazuje pobjednička pjesma nebeskih stanovnika. Prije nego se pojavi Božje kraljevstvo, mora biti uništeno kraljevstvo sotone. Zato sedma trublja ne donosi odmah pobjedu nego najprije tešku borbu. Ona je zapravo uvod u treći »jao« što dolazi na stanovnike zemlje. Svakako se, prema nauci Sv. Pisma, na svršetku vremena prije Kristova dolaska javlja Antikrist, 2 Sol 2, 3. Zato Ivanove daljnje vizije prikazuju Antikristovo kraljevstvo.

Anđeo što silazi s neba ima u ruci »knjižicu«. Ovaj prizor naslanja se na Ezek 2,8—3,3. Gutanje knjižice znači primanje nove objave i proroštva koje treba dalje predati drugima. Proroštvo je »slatko i gorko« jer naviješta Božje

43. Tako osobito stariji tumači.

44. U mandejskoj literaturi »odijelo« anđela služi sakrivanju njegova sjaja, cf LITZBARSKI, *Ginza*.

45. Ova vizija ne ide zatim da poveća interes za sadržaj gromova nego, vjerojatno, upozorava da će neke stvari biti objavljene tek pred sudnji dan. Obratno vidimo u gl 5, 4.

milosrđe i Božju pravdu. Glede sadržaja »Knjižice« tumači se ne slažu: jedni drže da je njezin sadržaj samo gl 11 dok drugi vjerojatnije tvrde da je to sav ostali dio Apokalipse.⁴⁶

XII. DVA SVJEDOKA

U gl 11,1—14 prikazuje se vizionarno svršetak drugoga »jao«. To je šesta vizija u prije pomenutom nizu i ujedno treći dio »šeste trublje«. ⁴⁷ Tom vizijom iznosi se sudbina dvojice svjedoka. Ivan kaže: dade mi se trstika slična palici i bude mi rečeno da mjerim Božji hram i oltar kao i njegove klanjaoce. Ne treba da mjerim vanjsko predvorje hrama jer je predano poganima koji će gaziti sveti grad 42 mjeseca.⁴⁸ Apostol nastavlja: Gospodin će dati dvojici svojih svjedoka da obučeni u kostrijet proriču 1260 dana. Oni su dvije masline i dvije svećiljke što stoje pred Gospodarom zemlje. Ako im tko učini krivo, oganj iz njihovih usta sažiže njihove neprijatelje. Tko im učini nešto nažao, treba da bude ubijen. Imaju vlast da zatvore nebo da ne padne kiša; vodu mogu pretvoriti u krv i zemlju udariti nevoljom kakvom budu htjeli. Kada svrše svoje svjedočanstvo, zvijer iz bezdana ratovat će s njima, pobijedit će ih i ubit će ih. Njihova tjelesa ležat će na ulici velikog grada koji se duhovno zove Sodoma i Egipat gdje bijaše i njihov Gospodin razapet. Mnogi će ljudi gledati njihova tjelesa i neće dopustiti da se polože u grob. Radovat će se zbog njihove smrti i slati jedan drugome darove, jer su ova dva proroka mučili stanovnike zemlje. Poslije tri i po dana životni duh od Boga unići će u njih i oni će ustati i velik strah obuzet će gledaoce. Tada će im jaki glas progovoriti da uzadu na nebo i oni će uzaći u oblaku i vidjet će ih njihovi neprijatelji. U taj čas nastade velik potres: deseti dio grada bi porušen i u potresu pogine 7.000 ljudi. Ostali se uplašise i dadoše slavu Bogu. Drugo zlo prođe, evo treće zlo dolazi brzo!

Ivan prima u ekstazi najprije trstiku za mjerenje. Uzor toj simboličkoj radnji nalazi u Ezek 40,3. Ivan, vjerojatno, nije bio stvarno prenesen u Jeruzalem. Smisao mjerenja je ovdje drugi negoli kod Ezekijela. Treba, naime, utvrditi koji dijelovi hrama pripadaju Bogu i prema tome moraju ostati neoskvrnjeni. Pod hramom ne razumijeva se samo hram u užem smislu riječi nego čitavo hramsko područje sa raznim zgradama i predvorjima koja su bila pristupačna samo Izraelcima. Predvorje izvan hrama. tzv. pogansko predvorje nije pripadalo hramskom području u strogom smislu riječi, cf Dap 21,28. Ovo je predvorje vizionarno prepušteno po Božjoj providnosti poganima da ga skvrne.⁴⁹ Poganski će, naime, narodi osvojiti Jeruzalem i pustošiti ga 42 mje-

46. Neki tumače viziju knjižice ovako: Ivan »guta« knjižicu sudbine što simbolički znači da se počela ispunjavati Božja tajna o sudbini svijeta. Knjižica je u utrobi gorka, jer je Božji sud strašan za grješnika, a u ustima slatka jer je taj sud radostan za pravednika. U r 11 Ivan propovijeda svemu svijetu koji treba da doživi Božji sud. Knjižica je dakle dio knjige iz 5 2, i za razliku od opće sudbine svijeta sadrži samo sudbinu Božjih slugu. Prvo proroštvo o narodima nalazi se u gl 6—9 gdje se govori o otvaranju pečata i andeoskim trubljama.

47. Vidi *Bogoslovska Smotra* g. 1964. br. 1. str 48, toč 3.

48. Vidi *Bogoslovska Smotra* g. 1964. br 1. str 48. toč 4.

49. Ovaj opis aluzija na vrijeme kada je Pompej djelomice zaposjeo jeruzalemski grad i hram. Rimljani su naime kasnije konačno razorili Jeruzalem, pa aluzija na Pompejevo doba ne bi imala smisla. Razni tumači vele da je smisao ove vizije: Božje kraljevstvo bit će progonojeno, ali će ostati vjerno Kristu dok će »predvorje hrama« tj. mlaki kršćani postati plijen »zvijeri«. Nevolja u sv. gradu pada u vrijeme pokorničke propovijedi dvojice Božjih svjedoka.

seca. Grad neće biti razoren. I Krist kaže u Lk. 21,24 da će neznabošci gaziti sveti grad dok se ne navršé »vremena pogana« i ne nastupi Božje gospodstvo. Time je Isus prorekao propast grada i hrama što se dogodilo u doba rimsko-židovskog rata g. 70. Iz Dan 7,25 potječe izraz 42 mjeseca koji označuje teško doba za vlade Antikrista. Tada će se pojaviti po Božjem nalogu dva čovjeka. Nastupit će u Jeruzalemu, obučeni u pokorničko odijelo, Jona 3,5; mt 11,21. doći će kao svjedoci tj. Kristovi vjerovjesnici. U r 4 govori Ivan o njihovoj djelatnosti i sudbini, i to u obliku proroštva. Ne kaže da to zna po viđenju, zato i ne veli: vidio sam. Dva svjedoka su kao »dvije masline« i »dvije svjetiljke« što stoje pred Gospodinom. Time se pravi aluzija na Zah 4,3—14. Ovdje su »dvije masline« Zorobabel i veliki svećenik Jozua, predstavnici židovske države i crkve. Iz usta svjedoka »izlazi oganj« koji proždire njihove neprijatelje, cf Num 16, 35; 4 Kralj 1,10. Oni su »masline« jer ih krijepi Božji Duh. Kao »svjetiljke« donose Božje svjetlo narodu. »Zatvaraju nebo« poput Ilije, 3 Kralj 17,1; 18,1; Crkv 48,3; Lk 4,25; Jak 5,17. »Pretvaraju vodu u krv« poput Mojsija, Ex 7 14 i udaraju zemlju raznom nevoljom, vjerojatno nevoljama koje su slične onima u Egiptu.⁵¹

Tko su ta dva svjedoka? Suvremeni Židovi su vjerovali da će Ilija doći prije dolaska Mesije, Mal 3,24; Crkv 48,10. Ilija će obratiti i obnoviti Izrael. Ovo očekivanje Ilije potvrđuje i sam Krist, cf Mk 9,10. No apokaliptika zna za dva Mesijina preteče: Iliju i Henoha odnosno Iliju i Mojsija. Ali za Mojsija nam govori samo Kristovo preobraženje kojom zgodom su se pojavili kraj preobraženog Krista Mojsije i Ilija.

»Zvijer iz bezdana« koja se spominje u 13,1 ubit će dvojicu svjedoka i njihova će tjelesa ležati nepokopana u glavnoj ulici grada toliko dana koliko su godina propovijedali. Biti nepokopan smatralo se u starini sramotom, Jer 8,2; Tob 1,20; 2 Mak 5,10. Građani su se radovali njihovoj smrti, cf Ester 9,19. 20; Neh 8,10. 12. Zvijer iz bezdana je Antikrist. On ratuje protiv svjedoka, dan 7,21. Antikrist će se, dakle pojaviti u Jeruzalemu.⁵¹ I Pavao kaže u 2 Sol 2,4 da će se Antikrist smjestiti u Božjem hramu i tražiti za sebe božanske prerogative. Grad se označuje kao historijski Jeruzalem riječima: gdje je njihov Gospodin bio razapet. »Sodoma i Egipat« su tipovi bezboštva i grijeha, Mudr 19,14; cf Izai 1,10; 3,10. Jeruzalem se ovdje naziva »velikim gradom« što je inače u Apokalipsi naziv za Babilon. To je vjerojatno zbog toga što se ondje nalazi, po mišljenju sv. Jeronima, velik broj nevjernika i odpadnika.

Nakon tri i po dana dva svjedoka ustaju na svoje noge, cf Ezek 37,10. Oni odlaze u oblaku na nebo poput Ilije, 4 Kralj 2,11; Crkv 48,9. i Kasnije židovstvo govori o Mojsijevu uznesenju kako nas izvješćuje Josip Flavije. U potresu gubi »sedam tisuća« ljudi svoje živote. Neki misle da je to »desetina« stanovništva grada jer je propao samo »deseti dio« grada. Ostali ljudi vide da je Bog poslao dva svjedoka za njihovo spasenje. Zato se kaju za svoje grijeha i postaju dobri kršćani.⁵²

50. »42 mjeseca« tj. tri i po godine odnosno 1260 dana znače drugu polovinu svjetske sedmice. To su dani posljednje trublje, dakle vrijeme neposredno prije sudnjeg dana. Sve pomenute brojke imaju dakako simboličku vrijednost.

51. Već proroci SZ nazivaju Jeruzalem »Sodoma«, Izai 1, 9; Ezek 16, 46. 49. Ovdje se misli na Jeruzalem bilo u pravom bilo u tipičkom smislu riječi. »Egipat« je simbolički predstavnik bezbožnih sila.

52. Rušenje grada i smrt ljudi neki tumače ovako: Crkva će biti suđena u sredini posljednje sedmice svijeta, a sav ostali svijet bit će suđen na kraju te sedmice. obraćenje ljudi nije ovdje stalno kao što nije bilo ni obraćenje faraona u doba Mojsijevo.

XIII. SEDMA TRUBLJA

U posljednjoj, sedmoj viziji ovoga niza iznosi se »sedma trublja« u 11,15—19 kao početak trećega »jao« koji stvarno ide od 11,15—20,15. U tekstu se kaže: kad zatrubi sedmi anđeo, zaoriše jaki glasovi na nebu: Božje gospodstvo nad svijetom pripada sada Gospodinu Bogu našem i Kristu njegovu i oni će kraljevati u vijeke vjekova. Dvadeset i četiri starješine padoše na svoja lica i pokloniše se Bogu govoreći: zahvaljujemo ti svemogućí Bože što si preuzeo svoju vlast i gospodstvo. Došlo je vrijeme da se sudi mrtvima i dade plaća tvojim slugama i da se pogube oni koji kvare zemlju. Tada se otvori na nebu Božji hram i pokaže se zavjetni kovčeg u hramu. Pritom nastaje sijevanje munja, tujanj gromova, potres i silna tuča.

Kao što je anđeo u 10,7 navijestio, tako se i dogodilo: sa »sedmom trubljom« ostvaruje se Božje gospodstvo na svijetu. Božje i Mesijino kraljevstvo počinje na zemlji.⁵³ Poganski se narodi, doduše, bune protiv toga, ali se Gospod diže protiv njih i kažnjava ih, 16,14; 19,15. 19,14, 7—20,10. Pjesma starješina naslanja se na psal 2 i 99 te prikazuje čitavo eshatološko zbivanje kao već svršeno, dakle proleptički.

Zavjetni kovčeg u jeruzalemskom hramu vazda je značio mjesto Božje prisutnosti. Narod nije smio vidjeti taj kovčeg. Prema tome, pojava kovčega dokazuje da Bog želi boraviti usred svoga naroda, 21,3; 3,22. Mnogi tumači misle da Apokalipsa pravi ovdje aluziju na židovsko vjerovanje prema kojemu će se u mesijansko doba ponovno pojaviti zavjetni kovčeg što ga je Jeremija sakrio u jednoj špilji na brdu Nebo prije nego su Babilonci razorili Jeruzalem, 2 Mak 2,4—8. Predigra na nebu svršava sa katastrofama u prirodi kao pretečama sudnjega dana. Ti događaji jesu u 16,18 potres, a u 16,21 tuča.

XIV. ŽENA I ZMAJ

U 12,1—17 iznose se prilike ili stanje Božjega kraljevstva u drugoj polovini posljednje svjetske sedmice. U ovom se poglavlju nalaze dvije vizije: vizija žene obučene u sunce (12,1—6) i vizija zmaja koji progoni ženu (12,7—17).

U prvoj viziji se kaže: na nebu pojavio se velik znak: žena obučena u sunce i mjesec pod njezinim nogama. Na glavi joj bijaše kruna od dvanaest zvijezda. Žena je bila trudna i vikala je od bola i mučila se da rodi. Na nebu pokazao se i drugi znak: veliki vatrenoridi zmaj. Imao je sedam glava i deset rogova, a na glavama sedam kruna. Njegov rep odvuкао je trećinu nebeskih zvijezda i bacio ih na zemlju. Zmaj je stajao pred ženom da joj proguta dijete kad rodi. I ona rodi muško dijete koje će vladati nad svim narodima sa gvozdenim žezlom. Dijete bi uzeto k Bogu a žena pobjegne u pustinju gdje joj bijaše mjesto pripravljeno od Boga da se ondje hrani tisuću dvjesto šezdeset dana.

U drugoj viziji se kaže: na nebu nastao je rat: Mihajlo i njegovi anđeli ratovali su sa zmajem koji je ratovao sa svojim anđelima, ali nisu nadvladali i nije im se više našlo mjesta na nebu. Veliki zmaj, stara zmija zvana davao i

⁵³ Vizija »sedme trublje« proleptički iznosi potpunu obnovu Božjega gospodstva na zemlji. Po svemu se dakle čini da će se povijesni proces ljudskog roda svršiti na onom istom tlu gdje je i počeo, tj. na istoku.

sotona koji zavodi sav svijet, zbačen bi na zemlju zajedno sa svojim anđelima. Tada se začuo glas na nebu: sada je nastalo kraljevstvo Boga i vlast njegovoga Krista, jer je zbačen tužitelj naše braće koji ih je neprestano tužio pred Bogom. Ali oni su pobijedili đavla krvlju Jaganjca i svjedočanstvom za njega; nisu marili dati za nj i svoje živote. Zato se radujte nebesa i vi nebeski stanovnici! Jao zemlji i moru jer đavao siđe k vama i vrlo se rasrdio jer zna da ima malo vremena.

Kad je zmaj vidio da je zbačen na zemlju, počeo je progoniti ženu, ali njoj su bila dana dva krila velikoga orla i ona poleti u pustinju na svoje mjesto gdje će se hraniti, daleko od zmije, jedno vrijeme i dva vremena i polovinu vremena. Zmija ispusti iz svojih usta vodu kao rijeku za ženom da je rijeka odnese. Ali zemlja otvori svoja usta i proguta rijeku. Sada se zmaj rasrdi i otide da zametne rat sa ženinim potomstvom koje drži Božje zapovijedi i svjedoči za Isusa. Tada zmaj stade na morskome žalu.

U 12,1—18 nalazimo jedan od najljepših prizora u Apokalipsi. Ivan stoji na zemlji kao u 10,1. Ženu i zmaja gleda »na nebeskom svodu« a ne »u nebu«. Nebeski svod se pomišlja kao napeta plahta na kojoj se odrazuju slike. Riječ »znak« dokazuje da je ovdje govor o nebeskoj čudesnoj pojavi koja ujedno služi kao opomena. Žena što rađa podsjeća nas na Izai 7,10 gdje prorok daje kralju Ahazu znak: Djevica će zatrudnjeti i roditi Sina Emanuela. Žena je »ogrnuta suncem«, cf Psal 104,2. Mjesečev srp nalazi se pod njezinim nogama, a na glavi joj je vijenac od 12 sjajnih zvijezda. Te su zvijezde jamačno simbol 12 izraelskih plemena, 7,4; 21,12. Ova simbolika može se povezati sa Gen 37,9 gdje starozavjetni patrijarha Josip gleda svoju braću kao zvijezde. Ženi je došlo vrijeme da rodi. Početak mesijanskog doba u Izraelu prikazuje se gdje kada u bibliji SZ pod slikom žene što rađa, cf Izai 66,7. Potpuna verbalna paralela nalazi se u Izai 26,17. Pošto žena rađa Mesiju, pomišljamo dakako najprije na Djevicu Mariju, Božju Majku. I doista, mnogi tumači tako shvaćaju tu ženu.⁵⁴ Drugi napuštaju tu misao, osobito zbog r 17, i kažu da je žena izraelski narod iz kojega dolazi Mesija. Tako već sv. Augustin. Žena ujedno predstavlja Božji narod novoga zavjeta. Uostalom, za Ivana je starozavjetni i novozavjetni Božji narod jedinstvena cjelina. Zato je razumljivo da žena (Izrael) rađa dijete (Mesiju) i kasnije (kao Crkva posljednjega doba) bježi pred zmajem, 5,5,6; cf Rim 9,5.⁵⁵ Nasuprot tome, drže mnogi protestantski tumači da ova žena ne predstavlja Božji narod konkretno na zemlji nego samo njegov uzor kako se odvijeka nalazi kod Boga. Oni čak nalaze tu misao i u kasnijem židovstvu kao i u prkršćanskoj literaturi. Tako su, navodno, vjerovali Židovi da sva vrhunaravna dobra imaju kod Boga svoju nebesku stvarnost, 1 Henoh 38,1; 2 Henoh 35,2; 4 Ezdr 8,52; Baruh 4,2—6; Apk 21,2,10; Hebr 12,22 itd. Katolička egezeza nikako se ne slaže s time, jer npr. nebeski Jeruzalem u apk 21,2 nije nikakva stvarnost koja bi kao takva postojala na nebu nego je to slikoviti prikaz blaženog stanja svih Božjih odabranika poslije sudnjega dana. I kad Pavao u gal 24,6 govori o »gornjem Jeruzalemu« kao našoj majci, tada ne tvrdi da doista postoji neki »grad na nebu« u koji bi imali unići blaženici. Taj izraz

54. Tj. Gospin je lik simbol odabranog naroda iz kojega potječe Mesija.

55. Iako je misao o »božanskom djetetu što spašava svijet«, manje-više, svojina svega starog kulturnog svijeta, ipak se ova vizija sastoji od posve semitskih elemenata. Uostalom, religijsko-povijesnim putem utvrđena je univerzalnost mesijanske ideje. Ova zapravo potječe iz praobjave u zemaljskom raju, a čuvali su je osobito proroci SZ dok se konačno nije ostvarila u Kristu i u Crkvi.

pravi samo slikovitu antitezu između sinagoge staroga zavjeta i novozavjetne Crkve Kristove. Slično valja kazati i o ostalim navedenim mjestima, kada, npr., 4 Ezdr 8,52, Baruh 4,2—6 govore o vječnom »nebeskom Jeruzalemu«.

U bibliji SZ rado se prikazivao narod ili grad kao žena. Proroci često govore o Sionskoj kćeri i razumijevaju pod time grad Jeruzalem ili njegove stanovnike, Izai 1,8; Jer 4,31. U 4 Ezdr javlja se Sion kao žena koja oplakuje svoga mrtvoga sina, Mesiju, 9,26—10,59. Drugi »znak« na nebu je »zmaj« koji ovdje predstavlja utjelovljenje zlih snaga. Prema r 9 javlja se sam sotona u slici zmaja. O raznim zmajevima govore i stare mitologije. Njihova boja i glave također se spominju; tako je, npr., egipatski zmaj Tifon crvene boje dok babilonska mitološka zmija ima sedam glava. Jednako nam gnostička »Pistis Sofia« u gl. 66 govori o sedmoglavom basilisku. U 22. Odi Salomonovoj zahvaljuje Krist Bogu što je njegovim rukama ubio sedmoglava zmaja u podzemlju i oslobodio vjernike. Ovdje u Apokalipsi »sedam glava« simbolizira jaki razvoj bezbožnih sila. Zmaj ima na glavama sedam dijadema u znak svoje vladalačke moći. »Deset rogova« dade se najlakše shvatiti na osnovu Danijelova proroštva gdje četvrta zvijer također ima deset rogova, Dan 7,7. I zvijer iz mora 13,1 ima jednake embleme kao i zmaj što dokazuje njihovu intimnu vezu. Zmaj baca na zemlju »trećinu zvijezda«. I ova slika potječe iz Danijela gdje »mali rog« tj. sirski kralj Antioh IV Epifan postaje velik tako da siže do neba i baca na zemlju jedan dio nebeske vojske i zvijezda. Moderni tumači kažu da to treba, vjerojatno, shvatiti tako da su uništena božanstva pokorenih naroda. Tom slikom Ivan ujedno prikazuje silnu snagu đavla.⁵⁶ Zmaj stoji pred ženom da proguta dijete čim se rodi. Djetetu se primjenjuje mesijanski Psal 2, dakle je dijete Mesija, cf Apk 2,27; 19,15. Žena što bježi označuje Crkvu u doba progona. Nekim tumačima čini se čudno što Ivan gleda rođenje Mesije i spaja ga s progonom Crkve. Jednako im se čini nepojmljivo da Mesija nakon rođenja odmah odlazi na nebo. Zato kažu da se ovdje ne radi o zemaljskom rođenju Isusovu nego o duhovnom: Crkva, naime, neprestano rađa Krista po svojim vjernicima. Drugi opet kažu da se ovdje govori o eshatološkom rođenju Kristovu kao antitezi povijesnom rođenju njegovu u Betlehemu. Međutim, sva ova tumačenja ne odgovaraju ni tekstu ni kontekstu. Svakako se ovdje radi o zemaljskom rođenju Kristovu, i doista je davao htio da ubije Krista preko Heroda. Borba sotone protiv Crkve preko Antikrista i njegova proroka je sadržaj slijedećega 13. poglavlja. Ivan dakle kaže: rođenjem Mesije započela je odlučna bitka za vlast na svijetu između Boga i đavla. Tim rođenjem započelo je — u izvjesnom smislu — eshatološko doba i utoliko je samo Kristovo rođenje eshatološki događaj. Odlazak Mesije Bogu je Kristovo uskrsnuće i uzašašće. Kako poslije toga davao ne može naškoditi Kristovoj osobi, mogao je Ivan mimoći Isusov zemaljski život i jednostavno kazati: Mesija je izmakao navali zmaja svojim odlaskom na nebo.

Napadač na Mesiju imao je za đavla zle posljedice: na nebu počinje borba između Mihaela i nebeske vojske te đavla i nečistih duhova. Ta borba svr-

56. »Veliki zmaj«, po shvaćanju mnogih tumača, Lucifer, riđe je boje koja je simbol osvete i zla. Lucifer je ujedno prototip Antikristova kraljevstva u gl 13 i 17. On je »vrhovni gospodar« sebi podređenih kraljevstava i zato ima »sedam glava« sa »sedam kruna«. Ujedno mu stoji na raspolaganje sva moć svijeta uopće, zato nosi »deset rogova«. Zvijer u gl 13. ima ovaj poredak emblema: sedam glava, deset rogova, 10 kruna, a na glavama »imena blasfemije«. Rep zmaja oborit će trećinu zvijezda tj. — prema shvaćanju nekih tumača — Antikrist će upropastiti najsajjnije muževe Božjega kraljevstva. Drugi opet kažu da je time slikovito prikazana mržnja đavla na pravednike.

šava pobjedom nebeske vojske i sotoni nema više mjesta na nebu, tj. on je odstranjen od Boga, i gubi svoj položaj i ugled, Dan 2,35, cf Apk 20,11. Mihael je prvi od sedam anđeoskih knezova ili arkanđela, cf 8,2. U Danijelovoj knjizi Mihael je zaštitnik Izraela kao Božjeg naroda 10,21; 12,1; a u 1 henoh je zaštitnik pobožnih Izraelaca 20,5. Ova borba između Mihajla i đavla zbilja se, dakako, na početku ljudske povjesnice odnosno u početku stvaranja svijeta, kako misle sv. oci. Noviji tumači radije kažu da ta borba pada u doba između Kristova uzašća i Antikristova nastupa. To je prvi veliki poraz sotone u odlučnoj borbi između Boga i tamnih sila. Ovaj prizor možemo ilustrirati Kristovim riječima u Lk 10,18: vidjeh sotonu gdje poput munje pada s neba, tj. Kristova djelatnost na zemlji uništava moć đavla, cf Mt 12,28; Lk 11,20. A u Iv 12,31 kaže Krist: sada se sudi svijetu i knez ovoga svijeta bit će izbačen. Sa Kristovom smrću dolazi osuda bezbožnog svijeta do svoga vrhunca. A Kristovim uzašašćem na nebo dobivena je odlučna bitka nad sotonom i njegova je moć potpuno satrta. Razumije se: objektivno, jer subjektivno primjenjuje sebi svaki čovjek Božjom milošću plodove Kristove pobjede, i to vjerom u Krista i kreposnim životom. Stara zmija koja je zavela prve ljude, Gen 3; Mudr 2,24 je đavao tj. ocrnjivač, odnosno sotona tj. neprijatelj ljudi i zavodnik svijeta 20,3; Iv 8,44. Njegova je moć slomljena. Pobjeda Mihajla nad đavlom je početak njegova konačnog poraza i ujedno početak vladavine Boga i Mesije. Tako je sotona lišen svoga upliva što ga je imao doonda kod Boga. Zato se kaže da je »bačen s neba«. Prema bibliji SZ kao i suvremenom židovskom vjerovanju sotona je — u nekom smislu — vršio kod Boga službu tužitelja, Job 1,1; Zah 3,1. Utoliko se može kazati da »ima mjesto na nebu«, Apk 12,8; cf Lk 10,18. Sotona je česti krivac veoma teškim kušnjama pravednika, Lk 22,31. On se apsolutno u svemu protivu Bogu, Iv 12,31; 2 Kor 4,4. Mihajlova je pobjeda ujedno pobjeda kršćanskih mučenika koji su »braća« nebeskih stanovnika. Snagu za pobjedu dala je mučenicima Kristova krv, i prema tome je Kristova smrt prozročila pad sotone.

Žena se spasava na krilima »orla«. U Ex 19,4; cf Deut 32,11 sam Bog nosi Izraela »na krilima orla« iz Egipta i smješta ih u sinajsku pustinju. Prema Ezek 17,3 »veliki orao sa velikim krilima« tj. Nebukadnezar nosi »mladicu libanonskog cedra« tj. kralja Jakima u Babilon. Žena se skriva u pustinji jer je Bog nekoć vodio svoj narod kroz pustinju u obećanu zemlju. Židovi su uopće svoj izlazak iz Egipta tipološki povezivali sa eshatološkim vremenom. Zmaj kao morska neman progoni ženu i nastoji je silnom vodom potopiti. Međutim, zemlja guta vodu i žena se spasava. Protestantski tumači kažu da je apokaliptička žena izraelski narod, i njezin bijeg u pustinju znači gubitak njegove nacionalne samostalnosti. Međutim, sam Bog spasava židovski narod i na kraju vremena daje mu milost obraćenja. Ovo je tumačenje malo vjerojatno, jer je židovski narod u svojoj većini otklonio Krista kao Mesiju.

*

Literaturu vidi u »Bogoslovskoj Smotri«, g. 1964., br. 1., str. 40—54. i br. 2. str. 215—236.